

## **BUYURTMA BO'YICHA XARAJATLARNI HISOBLASH USULI**

**Azimov B.F.**

*Osiyo Xalqaro universiteti*

**Qudratova G.M.**

*Osiyo Xalqaro universiteti*

Iqtisodiyot tarmoqlari va sohalarida ishlab chiqarilgan mahsulotlar tannarxini aniqlash muvaffaqiyatli biznes yuritishning muhim jihati hisoblanadi. Xarajatlarni aniq baholash kompaniyalarga narxlarni belgilash, byudjetlashtirish va rentabellikni tahlil qilish bo'yicha asosli qarorlar qabul qilishga imkon beradi. Korxonalar o'z mahsulotlarining tannarxini aniqlashda qo'llaniladigan turli usullarni ishlatishadi. Bu usullar faoliyat xarajati va jarayon tannarxini hisoblash kabi an'anaviy yondashuvlardan faoliyatga asoslangan xarajatlarni hisoblash (ABC-Activity-Based Costing) va maqsadli xarajatlarni hisoblash kabi ilg'or usullargacha o'z ichiga oladi:

1. Mehnat sarfi bo'yicha tannarxni hisoblash
2. Texnologik jarayonning tannarxini hisoblash
3. Faoliyat turlari bo'yicha xarajatlarni hisoblash (ABC-Activity-Based Costing)
4. Maqsadli xarajatlar
5. Buyurtma bo'yicha xarajatlarni hisoblash usuli
6. Standartlarga muvofiq xarajatlarni hisoblash usuli
7. Xarajatlarni hisoblashning boshqa usullari

Ushbu maqolada biz buyurtma bo'yicha xarajatlarni hisoblash usuliga ko'proq to'xtalib o'tamiz. Boshqaruv hisobida eng keng qo'llaniladigan usullardan biri – bu buyurtma bo'yicha xarajatlarni hisoblash usulidir.

Buyurtma bo'yicha usulni qo'llashning zaruriy sharti ishlab chiqarish buyurtmalarini ochishdir. Tasdiqlangan ishlab chiqarish rejasi asosida korxonalarning ishlab chiqarishni rejalashtirish xizmati buyurtma shaklini to'ldiradi (buyurtma ochadi). Ishlab chiqarish uchun qabul qilingan buyurtmalar ro'yxatga olinadi, ularga ketma-ket (yil boshidan) raqamlar beriladi, ular ijro etilish oxirigacha ularning kodiga aylanadi. Mahsulot yoki ish uchun buyurtma ochilgandan so'ng, barcha birlamchi texnologik va buxgalteriya hujjatlari buyurtma kodini (shifrni) majburiy ko'rsatgan holda tuzilishi kerak. Buyurtmani ochish to'g'risidagi bildirishnomaning nusxasi buxgalteriya bo'limiga topshiriladi va uning asosida ushbu buyurtma bo'yicha tahliliy xarajatlarni hisobga olish xaritasi tuziladi.

Buyurtma bo'yicha tannarxni hisoblashda xarajatlar harakati ikki bosqichdan o'tadi: sarflangan xarajatlarni hisoblash va hisoblangan xarajatlarni buyurtma bo'yicha

taqsimlash. Shu bilan birga, xarajatlar harakati tayyor mahsulotga aylantirilganda materiallar va mehnatning jismoniy harakati bilan parallel ravishda boradi.

Buyurtma xarajatlarini hisobga olish standart bayonotlar va ma'lum bir korxona sharoitida ishlab chiqilgan dastlabki hujjatlar bazasida amalga oshiriladi.

Qo'shimcha xarajatlar tashkilot tomonidan buxgalteriya hisobi uchun hisob siyosatida belgilangan tartibda buyurtmalar o'rtasida taqsimlanadi. Qo'shimcha xarajatlarni taqsimlash ushbu usul bilan jiddiy muammo hisoblanadi, chunki ularning qiymati har oy o'zgarib turadi va buyurtmalarning oxiri hisobot davrining oxiriga to'g'ri kelmaydi. Ushbu muammoni hal qilishning eng keng tarqalgan usuli individual standart koeffitsientni aniqlash.

Xarajatlar hisobi va mahsulot tannarxini hisoblashning ushbu usulidan foydalanganda barcha xarajatlar buyurtma tugagunga qadar tugallanmagan ishlab chiqarish hisoblanadi. Hisobot xarajatlari faqat buyurtma bajarilgandan keyin tuziladi. Buxgalteriya hisobini tayyorlash vaqti davriy moliyaviy hisobotlarni tayyorlash vaqtiga to'g'ri kelmasligi mumkin.

Buyurtmaga asoslangan tannarxni hisoblash usulining afzalligi shundaki, u buyurtmalar o'rtasidagi xarajatlarni solishtirish imkonini beradi va eng ko'p va eng kam daromadli buyurtmalarni ko'rsatadi. Ushbu usulning kamchiliklari uning mehnat zichligidir.

#### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Azimov, B., Toshev, F., & Raximova, D. TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYA.
2. Azimov, B. F. (2024). MOLIVAVIY SEKTORDA STATISTIK KUZATISH VA UNING USULLARI. XALQARO KONFERENSIYA VA JURNALLARNI SIFATLI INDEXLASH XIZMATI, 1(1), 28-31.
3. Azimov, B. F., & Qudratova, G. M. (2024). TIKUVCHILIK SANOAT KORXONALARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA INNOVATION STRATEGIYALARINI QOLLASH. STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS, 1(2), 325-330.
4. Azimov, B. F., & Qudratova, G. M. (2024). SANOAT KORXONALARIDA INNOVATION STRATEGIYANI SHAKLLANTIRISH VA AMALGA OSHIRISHNING DOLZARBLIGI. MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS, 1(3), 183-187.
5. Azimov, B. F., & Qudratova, G. M. (2024). TIKUVCHILIK SANOATI KORXONALARIDA BAZAVIY INNOVATION STRATEGIYALARNI TAKOMILLASHTIRISH. MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS, 1(3), 332-336.

6. Azimov, B. F., & Qudratova, G. M. (2024). SANOAT KORXONALARI INNOVATSION STRATEGIYASINI SHAKLLANTIRISH JARAYONI. ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION, 1(3), 193-198.
7. Azimov, B. F., & Qudratova, G. M. (2024). SANOAT KORXONALARI INNOVATSION STRATEGIYALARINING IERARXIK TUZILISHI. ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION, 1(3), 187-192.
8. Azimov, B., Toshev, F., & Raximova, D. ILMIY TADQIQOT VA INNOVATSION FAOLIYATNI TASHKIL ETISH VA MOLIYALASHTIRISH MODELLARI. TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYA, 4.
9. Азимов, Б. Ф., & Гулямов, О. Х. (2017). ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ФОРМЫ ПОДДЕРЖКИ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ. Ученый XXI века, (2-2).
10. Азимов, Б. Ф. (2024). ОСНОВНЫЕ КЛАССИФИКАЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ. Gospodarka i Innowacje., 51, 250-257.
11. Azimov, B. F. (2023). Oilaviy tadbirkorlikni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash zaruriyati. Science and Education, 4(1), 888-896.
12. Азимов, Б. Ф. (2019). Ўзбек миллий урф-одатлари инвестицион ва инновацион трансформациялашга мухтожми?. Экономика и финансы (Узбекистан), (8), 33-39.
13. Qudratova, G. M. (2024). METHODOLOGY OF ANALYSIS OF COMPETITIVENESS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN BUKHARA REGION. International journal of artificial intelligence, 4(10), 341-345.
14. Qudratova, G. M. (2024). METHODOLOGY OF ANALYSIS OF COMPETITIVENESS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN BUKHARA REGION. International journal of artificial intelligence, 4(10), 341-345.
15. Sodiqova, N. T., & Qudratova, G. M. (2024). INNOVATIVE MANAGEMENT AS A FACTOR OF SUCCESSFUL DEVELOPMENT OF AN ENTERPRISE. ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION, 1(2), 315-320.
16. Qudratova, G. M., & Sodiqova, N. T. (2024). AHOLINING O'ZINI O'ZI BANDLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI. ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION, 1(2), 321-325.
17. Qudratova, G. M., & Sodiqova, N. T. (2024). AHOLINING O'ZINI O'ZI BANDLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI. ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION, 1(2), 321-325.
18. Qudratova, G. M., & Sodiqova, N. T. (2024). AHOLINING OZINI OZI BANDLIGINI TAMINLASHNING MAZMUN-MOHİYATI. THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLD, 1(2), 162-166.
19. Qudratova, G. M., & Sodiqova, N. T. (2024). MONOPOLIYA VA ANTIMONOPOL SIYOSAT. MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS, 1(2), 464-468.



20. Qudratova, G. M., & Sodiqova, N. T. (2024). OZINI OZI BANDLIGINI TAMINLASHNING ILGOR XORIJIY TAJRIBASI. THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLD, 1(2), 176-181.
21. Sodiqova, N. T., & Qudratova, G. M. (2024). O 'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BANKLARIDA XMHSNI TADBIQ ETISH XUSUSIYATLARI. MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS, 1(3), 253-258.
22. Sodiqova, N. T., & Qudratova, G. M. (2024). STAGES OF BUSINESS VALUATION. THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLD, 1(2), 167-175.
23. Sodiqova, N. T., & Qudratova, G. M. (2024). KORXONADA ISH HAQI TO'LASH TIZIMLARI VA SHAKLLARI. STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS, 1(2), 279-285.
24. Qudratova, G. (2024). The Importance Of Innovative Potential In Increasing Competitiveness. Modern Science and Research, 3(1), 933-938.
25. Azimov, B. F., & Qudratova, G. M. (2023). Oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini oshirish. Science and Education, 4(7), 476-481.
26. Abidovna, A. S. (2024). XUSUSIY OLIY TA'LIMDA HR MENEJMENTDAN FOYDALANISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting, 4(08), 68-74.
27. Alimova, S. (2024). NEW APPROACHES TO THE EFFECTIVENESS OF INTERACTION BETWEEN PROFESSIONAL EDUCATION AND EMPLOYERS. Modern Science and Research, 3(7), 211-218.
28. Ibodullayevich, I. E. (2024). Inqirozga Qarshi Choralar Dasturi Doirasida Kichik Biznes Va Xususi Tadbirkorlik Subyektlarini Marketing Tizimi Asosida Rivojlantirish Muammolari. Miasto Przyszłości, 54, 1495-1503.
29. El, I. (2024). KORXONALARDA RAQOBATBARDOSH EKSPORTNI YO 'LGA QO 'YISH VA MARKETING STRATEGIYALARI. STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS, 1(2), 315-324.
30. El, I. (2024). BUXORO VILOYATIDA QISHLOQ XO 'JALIGI IQTISODIYOTNING YETAKCHI TARMOG 'I SIFATIDA. ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION, 1(3), 156-164.
31. Mamlakat, I. (2023). THE USE OF DICTIONARIES IN READING AND UNDERSTANDING LITERARY TEXTS IN NATIVE LANGUAGE LESSONS. International Journal of Advance Scientific Research, 3(09), 285-292.
32. Supiyevna, B. M. (2024). IMPROVING THE EFFICIENCY OF LEADER LABOR IN THE MODERN MANAGEMENT SYSTEM. Gospodarka i Innowacje., 54, 51-55.
33. Bahodirovich, X. B. (2024). KICHIK BIZNES SUB'EKTLARINING MOLIYAVIY MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI.

34. Bahodirovich, X. B. (2024). O'ZBEKISTONDA MOLIVAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA MOLIVAVIY HISOBOTLARINI TUZISH TARTIBI. *Gospodarka i Innowacje.*, 52, 9-13.

35. Bahodirovich, X. B. (2024). AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA QARZ MABLAG'LARI HISOBIGA MOLIVALASHTIRISHDA KORPORATIV OBLIGATSIYALAR. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, 1(3), 211-216.

36. Xudoynazarovich, S. A. (2024). CHALLENGES OF HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS AND THEIR SOLUTIONS. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 11(12), 398-402.

37. Kayumovich, K. O., Gulyamovich, D. I., & Khudoynazarovich, S. A. (2020). Information and information technologies in digital tourism. Special issue on financial development perspectives of the life standard in Central Asia, 32.

38. Khudoynazarovich, S. A. (2022). Features of evaluating the effectiveness of activities at the Bukhara State University. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(11), 153-159.

39. Qizi, R. N. O. (2024). YASHIL IQTISODIYOTGA OTISH ORQALI MILLIY IQTISODIYOTNI BARQAROR RIVOJLANTIRISH MASALALARI. *Gospodarka i Innowacje.*, 54, 56-61.

40. Qizi, R. N. O. (2024). YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH ORQALI MILLIY IQTISODIYOTNI BARQAROR O'SISH KO'RSATKICHLARI. *Gospodarka i Innowacje.*, 54, 113-118.

41. Hakimovich, T. M., & Avazovna, R. L. (2024). AHOLI BANDLIGINI OSHIRISH. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, 1(3), 314-322.

42. Hakimovich, T. M., & Avazovna, R. L. (2024). BUXORO VILOYATIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASI VA BANDLIK. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, 1(3), 67-73.

43. Avazovna, R. L., & Hakimovich, T. M. (2024). YASHIRIN IQTISODIYOTNING MILLIY JAMIYATIMIZGA TA'SIRI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, 1(3), 104-108.

44. Avazovna, R. L., & Hakimovich, T. M. (2024). MINTAQAVIY IQTISODIYOTNING TAMOIYILLARI VA MAMLAKATIMIZ IQTISODIYOTI BILAN BOG'LIQLIGI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, 1(3), 97-103.

45. Akbarovna, N. N. (2024). TASHQI IQTISODIY FAOLIYAT YURITISHNING SHAKLLARI VA YO'NALISHLARI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, 1(3), 57-63.

46. Akbarovna, N. N. (2024). KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK IQTISODIYOTNING MUHIM SOHASI SIFATIDA. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, 1(3), 307-313.

47. Bobojonova, M. J., & Naimova, N. A. (2024). FRILANSERLIK-O'ZINI O'ZI BAND QILISHNING YANGI SHAKLI. MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS, 1(3), 283-288.
48. Qayumovna, J. Z., Ne'matovna, R. N., & Azizovna, P. A. FAVORABLE INVESTMENT CLIMATE FORMATION ISSUES FOR ATTRACTING ACTIVE INVESTMENTS. GWALIOR MANAGEMENT ACADEMY, 29.
49. Жумаева, З. (2023). МИРОВОЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ. Nashrlar, 318-321.
50. Bustonovna, J. Z. (2023). PECULIARITIES OF THE AGRICULTURAL ECONOMY IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION. (No Title).
51. Jumayeva, Z. (2024). DAVLAT TASHKILOTLARINING FAOLIYATINI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA ISH YURITISH TIZIMINI RAQAMLASHTIRISHNING ZARURIY SHARTLARI. Modern Science and Research, 3(6).
52. Turayevich, I. A. (2024). MILLIY IQTISODIYOTGA INVESTITSİYALARNI JALB QILISHNI BOSHQARISH YO'LLARI. Miasto Przyszłości, 55, 1464-1468.
53. AT, I. (2024). MINTAQALARDA TADBIRKORLIK SUB'EKT LARI INVESTITSION LOYIHALARINI IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH USULLARI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS, 1(2), 306-314.
54. AT, I. (2024). MINTAQALARDA TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH VA UNI INVESTITSIYA BILAN TA'MINLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLD, 1(2), 241-248.
55. qizi Bobojonova, M. J. (2023). AGROTURIZMNING IQTISODIYOTDA O'RNI, SALOHİYATI VA INFRATUZILMASINI YAXSHILASH. Educational Research in Universal Sciences, 2(8), 48-52.
56. Jumayeva, Z. B., & Bobojonova, M. J. (2024). TIJORAT BANKLARINI TRANSFORMATSIYA QILISHDA DIVERSIFIKATSIYA STRATEGIYASINING AHAMIYATI. MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS, 1(3), 300-306.
57. Jumayeva, Z. B., & Bobojonova, M. J. (2024). IQTISODIY TEBRANISHLAR SHAROITIDA KICHIK BIZNESNING YASHOVCHANLIK DARAJASINI BAHOLASHNING NAZARIY ASOSLARI. MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS, 1(3), 313-318.
58. Jumayeva, Z. B., & Bobojonova, M. J. (2024). KORXONALARNING BOZORDAGI FAOLLIGINI BAHOLASHDA ANSOFF MATRISASINI QO'LLASH: AFZALLIKLARI VA USTUNLIKLARI. ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION, 1(3), 100-106.
59. Bobojonova, M. J., & Naimova, N. A. (2024). AHOLINING O'ZINI OZI BANDLIGINI TA'MINLASHDA AUTSORSING YANGI SHAKLINI



RIVOJLANTIRISH MEXANIZMI. ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION, 1(3), 59-64.

60. Yunusovana, U. N., Munira, D., Nigina, M., & Munojot, M. (2021). WAYS OF DEVELOPING DIGITAL ECONOMY IN UZBEKISTAN. САМАРҚАНД ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ, 527.

61. Sadilloevna, D. M. (2024). IQTISODIYOTDA INSON TARAQQIYOTI KONSEPSIYASI VA UNI BAHOLASH MEZONLARIDAN FOYDALANISHNING METOLOGIK ASOSLARI. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting, 4(08), 161-167.

62. Djurayeva, M. S. (2024). ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF A MODERN ENTERPRISE. Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research, 11(12), 222-227.

63. Khudoynazarovich, S. A. (2022). Features of evaluating the effectiveness of activities at the Bukhara State University. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(11), 153-159.

64. Shadiyev, A. X. (2024). PERSONNEL MANAGEMENT SYSTEM DEVELOPMENT CHARACTERISTICS. Gospodarka i Innowacje, 51, 108-115.

65. Qudratova, G. M. (2024). METHODOLOGY OF ANALYSIS OF COMPETITIVENESS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN BUKHARA REGION. International journal of artificial intelligence, 4(10), 341-345.

66. Sodiqova, N. T., & Qudratova, G. M. (2024). INNOVATIVE MANAGEMENT AS A FACTOR OF SUCCESSFUL DEVELOPMENT OF AN ENTERPRISE. ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION, 1(2), 315-320.

67. Мусаева, Ж. К. "Факторы развития наукоемкой цифровой экономики.«Проблемы и перспективы занятости в условиях развития цифровой экономики». Международная научно-практическая конференция. Самарканд, октябрь, 2021." 505-509.

68. Musayeva J. K. O 'ZBEKISTON IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHDA AKTIVLARNI BOSHQARISHNING O 'RNI VA ROLI //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2023. – Т. 3. – №. 4. – С. 554-564.

69. Мусаева Ж. К., Шарипова М. М. INFORMATION SECURITY IS AN IMPORTANT CONDITION FOR THE DIGITAL ECONOMY //Тенденции экономического развития в XXI веке. – 2021. – С. 323-326.

70. Мусаева Ж. К. ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СТИМУЛИРОВАНИЕ КАЧЕСТВА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ //Интернаука. – 2018. – №. 22-1. – С. 63-65.